

**«ԱՅԼԵ՛ՎՍ ԵՐԲԵՔ.
ՀԱՅԱՍՏԱՆՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻ ՊԱՐՏՎԵԼՈՒ
ԵՎ ՈՉ ՄԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ»**

**«НИКОГДА БОЛЕЕ.
АРМЕНИИ НЕ ДАНО ПРОИГРАТЬ НИ В ОДНОЙ ВОЙНЕ»**

**«NEVER AGAIN.
ARMENIA CAN NOT AFFORD TO LOSE ANY WAR»**

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒՁՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՆԱՅՈՒՄ

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПЕРЕСМОТР ОБОРОНЫ

STRATEGIC DEFENSE REVIEW

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

Լույս է տեսնում 1995 թվականից տարին չորս անգամ

3 (85), 2015

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Քոթանջյան Հ. Ս.

քաղաքական գիտությունների դոկտոր (Ռ-Գ), պրոֆեսոր, Ռ-Գ Ռազմական գիտությունների ակադեմիայի ընտրված իսկական անդամ, հակաահաբեկչության գծով գիտական փորձագետ (ԱՄՆ) (նախագահ)

Զիլինգարյան Գ. Ս.

(գլխավոր խմբագիր)

Ալեքսանյան Ա. Ջ.

Այդինյան Ռ. Ա.

Այվազյան Լ. Գ.

Ապրիանով Է. Ա.

Ավետիսյան Վ. Ն.

Գավթյան Ա. Մ.

Իսախանյան Մ. Ռ.

Խաչատրյան Տ. Վ.

Խաչատուրով Յու. Գ.

Ղահրամանյան Ա. Բ.

Մարգարյան Վ. Հ.

Մարտիրոսով Լ. Ա.

Միրզաբեկյան Ա. Ռ.

Մուրադյան Կ. Ռ.

Յալանուզյան Ա. Կ.

(գլխ. խմբագրի տեղակալ)

Յուլյան Ն. Ի.

Նազարյան Ա. Մ.

Շիրինյան Մ. Ա.

Սեդրակյան Ս. Գ.

Վարդանյան Ա. Գ.

Տեր-Գրիգորյանց Ն. Գ.

Տոնոյան Դ. Է.

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՎԵՐԱԿԱՐԿԱՆ ՎԵՐԱՆԱՅՈՒՄ

Հ. Ս. Քոթանջյան, ՀՀ ռազմավարական պաշտպանական-անվտանգային գնահատումների և փաստաթղթերի մշակումը որպես Պաշտպանության ռազմավարական վերանայման տեսամեթոդաբանական և գիտափորձաքննական հիմք 9

Մ. Մ. Օհանյան, ՀՀ Պաշտպանության ռազմավարական վերանայման էությունը և նպատակները 21

Դ. Է. Տոնոյան, ՀՀ Պաշտպանության ռազմավարական վերանայման սկզբունքներն ու մեթոդները 31

Յու. Գ. Խաչատուրով, Ռազմավարական պլանավորման համակարգի զարգացման հարցի շուրջ 40

Ա. Ս. Նազարյան, ՀՀ օրենսդրության փոփոխություններն ու լրացումները ՀՀ Պաշտպանության երկրորդ ռազմավարական վերանայման համատեքստում 47

Լ. Գ. Այվազյան, Պաշտպանության ռազմավարական վերանայումը՝ որպես պաշտպանության պլանավորման կարևոր բաղադրիչ 53

Ա. Բ. Մանվելյան, Էներգետիկ աշխարհառազմավարական փոփոխությունների ազդեցությունը Հարավային Կովկասի անվտանգային դինամիկայի վրա և ՀՀ Պաշտպանության ռազմավարական վերանայման գործընթացում դրանց հաշվառման կարևորությունը 61

Բ. Պ. Պողոսյան, Մ. Ս. Ավետիսյան, Պաշտպանության ռազմավարական վերանայման գործընթացում որոշ նորամուծական հետազոտական մեթոդների կիրառման մասին 69

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Բ. Մարտիանիկին, Ա. Ա. Յակովլի, Ա. Ա. Վորոնին, Հավաքական անվտանգության մասին պայմանագրի կազմակերպության ռազմական բաղադրիչի վիճակն ու զարգացման հեռանկարները 77 (86)

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԸ

Հ. Մ. Գրիգորյան, Միջազգային իրավաբանական պրակտիկայում զինված հակամարտությունների մեկնաբանումը և դրանց համակարգման նկատմամբ մոտեցումները 88

Ն. Հ. Կարապետյան, Միջազգային մարդասիրական իրավունքը որպես մարդկային բաղադրվածության զարգացման ցուցիչ 95

ՈԱԶՄԱԿԱՆ ԲԺՇԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Զ. Նարինյան, Ա. Գ. Գալստյան, Կ. Ա. Խաչատրյան, Ա. Ա. Ասատրյան, Ա. Ա. Գրիգորյան, Մ. Վ. Սարգսյան, Չինվորական կոլեկտիվներում 9 կառավարելի վարակների դեմ պատվաստված և ԱՀԹ-ով հիվանդացած անձանց հիվանդության կլինիկական ընթացքի և բուժման հիմնահարցերի մասին 104

ՈԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՏՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Լ. Կարապետյան, Հայաստանի առաջին հանրապետության բանակի սպառազինման համակարգը 114

ՀԱՅԱԶԳԻ ԶՈՐԱՎԱՐՆԵՐ

Վ. Ա. Հայրապետյան, Տաղանդավոր գորավար գեներալ-լեյտենանտ Հրաչյա Հմայակի Անդրեսյանի հիշատակին 123

ԳԻՏԱԽՈՐՀՐԳԱՏՎԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒԲԳ

- Ռ. Վ. Աղուզումյան,* հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր,
 - Ն. Հ. Առաքելյան,* ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Լ. Ա. Արզումանյան,* քանասիրական գիտությունների դոկտոր,
 - Գ. Ե. Բաղդասարյան,* ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Ա. Ա. Գալստյան,* քանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Ա. Գ. Գալստյան,* բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Հ. Ա. Գևորգյան,* ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, *Կ. Ս. Դանիելյան,* կենսաբանական գիտությունների թեկնածու, աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր,
 - Բ. Ն. Հարությունյան,* բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Վ. Մ. Հարությունյան,* ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, *Հ. Հ. Մաթևոսյան,* ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, *Ա. Հ. Մանթաշյան,* ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 - Մ. Մ. Մարգարյան,* քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Է. Գ. Մինասյան,* պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Մ. Մ. Միրիջանյան,* բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 - Կ. Ա. Մոսոյան,* տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
- Յու. Ս. Չիլինգարյան,* ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, *Ռ. Ա. Սաֆրասարյան,* ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, *Ա. Հ. Միսոնյան,* ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
- Հ. Ա. Սրասկյան,* բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

**ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ
ԶԻՆՎԱԾ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒՄԸ
ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԱՄԱԿԱՐԳՄԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ
ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ**

*Հ. Մ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, արդարադատության զննապետ, իրավաբանական
գիտությունների քեկնածու, ՌԴ ՊՆ Ռ-ազմական համալսարանի
քրեագիտության ամբիոնի դոկտորանդ*

Միջազգային իրավունքի տեսության մեջ և պետությունների միջև հարաբերությունների պրակտիկայում «զինված հակամարտություն» հասկացությունն առաջին անգամ կիրառվել է պատերազմի գոհերի պաշտպանության մասին 1949 թ. օգոստոսի 12-ին ընդունված Ժնևյան բուրյ կոնվենցիաների համար ընդհանուր 2-րդ և 3-րդ հոդվածներում: Պետությունների միջև և դրանց ներսում տեղի ունեցող զինված պայքարի էությունն ավելի պարզ դարձնելու նպատակով տարանջատվել են «միջազգային զինված հակամարտություն» և «ոչ միջազգային զինված հակամարտություն» հասկացությունները, որոնց բացատրությունները տրվում են պատերազմի գոհերի պաշտպանության մասին Ժնևյան կոնվենցիաների (1949 թ.) Լրացուցիչ արձանագրություններում (1977 թ.):

Միևնույն ժամանակ հարկ է շեշտել, որ տվյալ կոնվենցիաներում և Լրացուցիչ արձանագրություններում ձևակերպված սահմանումները տարբեր մեկնաբանությունների տեղիք են տալիս, որովհետև միջազգային իրավունքի ոլորտում հստակորեն սահմանված չեն դրանց բաղադրիչները, այսինքն՝ ճշգրտված չեն այն հասկացություններն ու տերմինները, որոնց միջոցով պարզաբանվում է միջազգային զինված հակամարտությունների էությունը¹:

1-ին Լրացուցիչ արձանագրության (1977 թ.) 1-ին հոդվածի 4-րդ կետը բովանդակում է *միջազգային զինված հակամարտությունների* սահմանումը, ըստ որի՝ դրանք այն իրավիճակներն են, երբ «...ժողովուրդները պայքարում են գաղութատիրության և օտարերկրյա բռնազավթման ռասիստական վարչակար-

¹ Տես *Մ. Ս. Черноудова. Понятие конфликта в международном праве. «Московская школа конфликтологии»* (<http://conflictmanagement.ru/ponyatie-konflikta-v-mezhdunarodnom-prave>); *А. И. Рыжов. Юридические дефиниции в международном праве (на примере понятий «война», «вооруженный конфликт международного характера», «вооруженный конфликт немеждународного характера»)*. «Юридическая техника», 2007, № 1 (<http://cyberleninka.ru/article/n/yuridicheskie-definitсии-v-mezhdunarodnom-prave-na-primere-ponyatiya-voyna-vooruzhenny-konflikt-mezhdunarodnogo-haraktera>):

գերի դեմ՝ իրականացնելով ինքնորոշման իրենց իրավունքը, որն ամրագրված է Միավորված ազգերի կազմակերպության Կանոնադրությունում և պետությունների միջև՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության Կանոնադրությանը համապատասխան, բարեկամական հարաբերություններին և համագործակցությանն առնչվող միջազգային իրավունքի սկզբունքների մասին հռչակագրում»²:

1949 թ. Ժնևյան կոնվենցիաների համար ընդհանուր 2-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ «... կոնվենցիան կիրառվելու է հայտարարված պատերազմի կամ երկու կամ մի քանի Բարձր Պայմանավորվող Կողմերի միջև ծագող ցանկացած այլ զինված հակամարտության դեպքում, նույնիսկ եթե դրանցից մեկը չի ընդունում, որ գտնվում է պատերազմական վիճակում»³: Այսինքն՝ տվյալ իրողության՝ որպես միջազգային զինված հակամարտության որակումն ըստ միջազգային իրավունքի նորմերի ստանում է օբյեկտիվ չափանիշներ և այլևս ենթակա չէ սուբյեկտիվության (պետությունների ճանաչման կամ չճանաչման):

Այսպես. որոշ հեղինակներ առաջարկում են միջազգային զինված հակամարտություն համարել զինված բռնության կիրառմամբ այն գործողությունները, որոնց մասնակցում են զինվորական կարգապահության ենթարկվող և զինվորական կազմակերպվածքում ընդգրկված զգալի թվով կոմբատանտներ, և որոնց ընթացքում կատարվել է հետևյալ գործողություններից գոնե մեկը.

– որևէ պետության զինված ուժերի ներխուժում մեկ այլ պետության տարածք,

– մյուս կողմի զինված ուժերի թեկուզ մեկ զինծառայողի գերեվարում կամ վիրավորում,

– պատերազմող մյուս կողմի թեկուզ մեկ քաղաքացիական անձի ներկայում կամ գերում⁴:

Միջազգային իրավունքի հայտնի ռուս մասնագետ Ի. Ն. Արցիբասովը միջազգային զինված հակամարտություն ասելով հասկանում է զինված բախումը միջազգային իրավասուբյեկտություն ունեցող երկու կամ մի քանի այնպիսի կողմերի միջև, ինչպիսիք են՝ ա) ինքնիշխան պետությունները, բ) ազգային-ազատագրական շարժումն ու մետրոպոլիան, գ) ապստամբած կամ պատերազմող կողմը (որպես այդպիսին ճանաչված) և համապատասխան պետության զինված ուժերը⁵: Այդ նույն կարծիքին է նաև Ա. Գ. Գրիգորևը⁶:

² Стu «Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов (Протокол I)», ст. 3. «Права человека. Сборник международных договоров». Организация Объединенных Наций, т. 1, ч. 2. Нью-Йорк, Женева, 1994, с. 1028:

³ Стu «Женевская конвенция об улучшении участи раненых и больных в действующих армиях 12 августа 1949 года», ст. 2. «Права человека. Сборник международных договоров», т. 1, ч. 2, с. 792:

⁴ Стu, օրինակ, D. Schindler. Die Anwendung der Genfer Rotkreuzabkommen seit 1949. Zurich, 1968, S. 78:

⁵ Стu И. Н. Арцибасов. Международное право. М., 1997, с. 232:

⁶ Стu А. Г. Григорьев. Международное право в период вооруженных конфликтов. М., 1992, с. 14:

Վերջին տարիներին համաշխարհային ընկերակցությունը ավելի ու ավելի հաճախ է գործ ունենում այնպիսի զինված հակամարտությունների հետ, որոնք միջազգային չեն և տեղի են ունենում որևէ պետության տարածքում՝ նրա զինված ուժերի և այն հակակառավարական զինված խմբերի միջև, որոնք ղեկավարվում են պատասխանատվություն ստանձնած հրամանատարության կողմից և վերահսկում են որոշակի տարածք: Այսպես. եթե 1900–1941 թթ. 24 զինված հակամարտություններից 19-ը միջազգային էին և միայն 5-ը՝ ներքին, ապա 1945–1970 թթ. այդ հարաբերակցությունը փոխվեց. 97 զինված հակամարտություններից 15-ը միջազգային էին, 26-ը՝ ներքին, իսկ 50-ը կրում էին խառը բնույթ կամ պատերազմներ էին գաղութարարների դեմ: 20-րդ դարի 90-ական թվականներից սկսած ամեն տարի տեղի են ունենում 33–37 զինված հակամարտություններ, որոնց ճնշող մեծամասնությունը միջազգային չէ⁷:

1949 թ. Ժնևյան կոնվենցիաների համար ընդհանուր 3-րդ հոդվածը կիրառվում է նաև ոչ միջազգային բնույթ ունեցող և Բարձր Պայմանավորվող Կողմերից մեկի տարածքում ծագող զինված հակամարտության դեպքում:

2-րդ Լրացուցիչ արձանագրության (1977 թ.) 1-ին հոդվածի համաձայն՝ ոչ միջազգային զինված հակամարտությունները պետության տարածքում նրա զինված ուժերի և հակակառավարական զինված ուժերի կամ այլ կազմակերպված զինված խմբավորումների միջև ծագած այն բոլոր զինված հակամարտություններն են, որոնք չեն համապատասխանում 1-ին Լրացուցիչ արձանագրության 1-ին հոդվածի սահմանմանը, այսինքն՝ երբ կողմերից զոհն մեկը կառավարություն չէ: Յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում ռազմական (պատերազմական) գործողությունները տեղի են ունենում մեկ (կամ ավելի) զինված խմբավորման և կառավարական ուժերի կամ նույն պետության ներսում զինված խմբավորումների միջև⁸:

2-րդ Լրացուցիչ արձանագրության 1-ին հոդվածի 2-րդ կետում նշվում է, որ Արձանագրությունը «չի կիրարկվում ներքին կարգուկանոնի խախտման և իրադրության ներքին լարվածության առաջացման դեպքերի նկատմամբ, ինչպիսիք են անկարգությունները, բռնության առանձին ու պատահական ձեռնարկումները և մնան այլ գործողություններ, քանի որ դրանք զինված հակամարտություններ չեն»⁹:

Փաստորեն, սահմանված չէ նաև բռնության ուժգնության այն շեմը, որին հասնելու դեպքում անկարգությունները գնահատվում են որպես զինված հակա-

⁷ Տես «Международная безопасность и разоружение». Ежегодник СИПРИ. М., 1994, сс. 57–58:

⁸ Տես «Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction». Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 2 October 1995, Para 70:

⁹ Տես «Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера (Протокол II)», ст. 1. «Права человека. Сборник международных договоров», т. 1, ч. 2, с. 1120:

մարտություն: Բացի այդ, ինչպես ցույց է տալիս ժամանակակից ներքին զինված հակամարտությունների փորձը, հատկապես՝ Սուդանի, Աֆղանստանի տարածքներում, գրեթե հնարավոր չէ քաղաքացիական բնակչությանը տարանջատել զինված խմբավորումների մասնակիցներից¹⁰:

Մ. Լ. Տյուրկինի և Օ. Վ. Շակովեցի կարծիքով՝ ոչ միջազգային զինված հակամարտությունը միջազգային զինված հակամարտությունից տարբերվում է այն բանով, որ եթե նրա կողմերից մեկը ինքնիշխան պետության ներկայացուցիչ է, ուստի ամբողջությամբ ունի միջազգային իրավունքի սուբյեկտի կարգավիճակ, ապա մյուսը հանդես է գալիս որպես կազմակերպված խումբ, որն ի գորտ է մարտական գործողություններ վարելու և առաջարկելու միջազգային իրավունքի նորմերի՝ որոշակի շրջանակներում երաշխավորված կիրառում, այսինքն՝ միջազգային իրավունքի լիիրավ սուբյեկտ չէ¹¹:

Ա. Գ. Գրիգորևը ոչ միջազգային զինված հակամարտություն ասելով հասկանում է կառավարական զինված ուժերի հետ հակակառավարական կազմակերպված զինված ջոկատների զինված բախումը, որը տեղի է ունենում որևէ մեկ պետության տարածքում¹²:

Բ. Մբատնայի կարծիքով՝ «ոչ միջազգային զինված հակամարտություն» տերմինը օգտագործվում է որպես «քաղաքացիական պատերազմ» տերմինի հոմանիշ¹³: Նման կարծիք են հայտնում նաև որոշ ռուսաստանցի իրավագետներ¹⁴:

Ի. Ն. Արցիբասովը ոչ միջազգային զինված հակամարտությունների թվին է դասում այն հակամարտությունները, որոնք ծագում են մեկ պետության տարածքում՝ նրա զինված ուժերի և այնպիսի կազմակերպված հակակառավարական խմբավորումների միջև, որոնք ունեն պատասխանատվություն ստանձնած հրամանատարություն և վերահսկում են պետության տարածքի մի մասը: Արցիբասովն առանձնացնում է ոչ միջազգային զինված հակամարտության նույնականացման հետևյալ չափանիշները. ա) նույն պետության հակամարտող ուժերի՝ կազմակերպված թշնամական գործողություններ միմյանց դեմ, բ) հակամարտող կողմերի զինված ուժերի փաստացի մասնակցություն մարտական գործողություններին, գ) գործողությունների կոլեկտիվ բնույթ (դա նշանակում է, որ առանձին, պատահական, անարխիստական հակակառավարական գործողությունները, ներքին լարված իրավիճակի առաջացումը (օրինակ՝ անկարգութ-

¹⁰ *Stu J. B. Павлова*. Роль статьи 3 Женевских конвенций 1949 г. в прогрессивном развитии международного гуманитарного права. «Журнал международного права и международных отношений», 2010, № 4 (http://evolutio.info/index2.php?option=com_content&task=view&id=1753&pop=1&page=0&Itemid=232):

¹¹ *Stu M. Л. Тюркин, О. В. Шаковец*. Правовое регулирование действий воинского контингента РФ в миротворческих операциях. М., 2001, сс. 13–14:

¹² *Stu U. Գ. Գրիգորև*, Նշ. աշխ., էջ 42:

¹³ *Stu B. Мбатна*. Неждународный вооруженный конфликт и международное гуманитарное право. М., 1985, с. 8:

¹⁴ *Stu И. П. Блищенко*. Неждународный вооруженный конфликт и международное право. Советское государство и право. М., 1985, сс. 131–132; *И. Н. Арцибасов, С. А. Егоров*. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. М., 1989, с. 47:

յունները) չեն կարող համարվել ոչ միջազգային զինված հակամարտություն, դ) կազմակերպվածության հանգամանքը (դա վերաբերում է առաջին հերթին ապստամբներին, որոնք պետք է ստեղծեն իրենց զինված կազմավորումների անդամների համար պատասխանատու իշխանության մարմիններ), ե) տվյալ պետության տարածքի մի մասին տիրելը (ապստամբները պետք է ոչ միայն տիրեն տարածքի մի մասին, այլև քիչ թե շատ արդյունավետ կերպով իրականացնեն իշխանական գործառույթներ, այդ թվում՝ պլանավորեն և վարեն մարտական գործողություններ)¹⁵:

Մ. Բ. Պոլտորակը և Լ. Ի. Սավինսկին առանձնացնում են ոչ միջազգային զինված հակամարտության սահմանման նաև լրացուցիչ չափանիշներ, որոնցից են՝ մարտական գործողությունների ինտենսիվությունը, բնակչության աջակցությունը հակամարտող կողմերին, պայքարի քաղաքական նպատակը¹⁶:

1949 թ. Ժնևյան կոնվենցիաների համար ընդհանուր 3-րդ հոդվածից և 2-րդ Լրացուցիչ արձանագրությունից (1977 թ.) հետևում է, որ ոչ միջազգային զինված հակամարտությունը հասնում է մի այնպիսի մակարդակի բռնության, որով տարբերվում է այլ ձևերի բռնությունից, որոնց նկատմամբ միջազգային մարդասիրական իրավունքը չի կիրառվում, այն է՝ ներքին կարգուկանոնի խախտման և ներքին լարվածության ստեղծման դեպքերը, ինչպիսիք են՝ անկարգությունները, բռնության առանձին և պատահական ձեռնարկումները և այլն¹⁷: Հակամարտությունը որպես ոչ միջազգային զինված հակամարտություն որակելու համար պահանջվող լարվածության (բռնության ուժգնության) շեմն ավելի բարձր է, քան միջազգային զինված հակամարտության համար: Գոյություն ունեցող պրակտիկան, մասնավորապես՝ նախկին Հարավսլավիայի համար Միջազգային քրեական տրիբունալի փորձը ցույց է տալիս, որ այդ շեմը հաղթահարվում է բոլոր այն դեպքերում, երբ իրավիճակը կարող է բնորոշվել որպես «զինված բռնության երկարատև գործադրում»¹⁸: Այս պայմանը պետք է գնահատվի ըստ երկու հիմնական չափանիշների՝ ա) բռնության ուժգնության, բ) կողմերի կազմակերպվածության: Ոչ միջազգային զինված հակամարտության այս երկու բաղադրիչները անհնար է նկարագրել վերացական տերմիններով, դրանք պետք է գնահատել յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում՝ հաշվի առնելով բազմաթիվ գործոններ¹⁹:

¹⁵ Տես *И. Н. Арцибасов. Право в период вооруженных конфликтов. М., 1978, с. 233:*

¹⁶ Տես *А. И. Полторац, Л. И. Савинский. Вооруженные конфликты и международное право. М., 1976, с. 189:*

¹⁷ Տես «How is the term «Armed Conflict» defined in international humanitarian law?». ICRC. Opinion Paper, March 2008, P. 3; «Judgment (Trial Chamber)». Prosecutor v. Limaj, Case No. IT-03-66-T. ICTY, 30 November 2005, Para 84:

¹⁸ Տես «Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction». Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1. ICTY, 2 October 1995, Para 70:

¹⁹ Տես «Judgment (Trial Chamber)». Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-T. ICTY, 7 May 1997, Para 561–568, հստակապես մաս 562; «Judgment (Trial Chamber)». Prosecutor v. Limaj, Case No. IT-03-66-T. ICTY, 30 November 2005, Para 84; «Judgment (Trial Chamber)». Prosecutor v. Boskoski, Case No. IT-04-82. ICTY, 10 July 2008, Para 175: Նշված

Ձինված հակամարտության իրավական գնահատականը կախված է երրորդ պետության դիրքորոշումից: Եթե նա ընդունում է ապստամբներին որպես պատերազմող կողմի և նրանց օգնություն է ցուցաբերում, ապա ոչ միջազգային զինված հակամարտությունը դրանով իսկ վերածում է միջազգային զինված հակամարտության (ընդամենն այս դրակամների համար էական է նաև այն հարցը, թե ինչ է հասկացվում «օգնություն» ասելով): Իսկ եթե երրորդ պետությունը օգնություն է ցուցաբերում օրինական կառավարությանը, ապա հակամարտությունը չի վերածում միջազգայինի²⁰:

Ձինված հակամարտության բերված բոլոր սահմանումներում հստակ կերպով ձևակերպված է միայն այն միտքը, որ միջազգային զինված հակամարտության սուբյեկտներ են պետությունները²¹ (երկու կամ մի քանի կողմ, որոնք ունեն միջազգային իրավասուբյեկտություն), իսկ ոչ միջազգային զինված հակամարտության դեպքում որպես մեկ կողմ դարձյալ պետք է հանդես գա պետությունը (միջազգային իրավունքի սուբյեկտ), մինչդեռ սահմանումներում նշված ազգային-ազատագրական և ապստամբական շարժումների հարցը մնում է անորոշության մեջ²²: Այս մոտեցումը թերևս կիրառելի է միայն ընդհանուր առմամբ, քանի որ այն հաշվի չի առնում ազգային-ազատագրական շարժումների յուրահատկությունը, միջազգային իրավունքի երկու հիմնարար սկզբունքների՝ ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքի և պետական սահմանների անխախտելիության հակասականությունը, երբ հակամարտության կողմերից մեկը ոչ թե պետությունն է, այլ իր պետականության համար պայքարող կողմը: Պրոբլեմն այն է, որ միջազգային

հիմնական չափանիշները կիրառում են միջազգային տարբեր կազմակերպություններ, մասնավորապես՝ Ռուանդայի գործով միջազգային քրեական տրիբունալը (տես «Judgment (Trial Chamber I)». Prosecutor v. Rutaganda, Case No. ICTR-96-3. International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), 6 December 1999, Para 93; «Международная комиссия по расследованию ситуации в Дарфуре», Доклад от 25 января 2005 г., представленный в соответствии с резолюцией Совета Безопасности 1564 от 18 сентября 2004 г., ч. 74–76): Ռանոլ Հարադինայի (Կոսովոյի նախկին վարչապետ, դաշտային հրամանատար, որը մեղադրվում էր կոսովոյի սերբերի զանգվածային սպանություններում, և որին երկու անգամ արդարացրել է Հաագայի դատարանը) գործում նախկին Հարավսլավիայի համար Միջազգային քրեական տրիբունալը որդեգրեց փոքր-ինչ այլ մոտեցում՝ հայտարարելով, թե «երկարատև բռնությունը» վերաբերում է ոչ միայն բռնության տևողությանը, այլև դրա բուրյր կողմերին, որոնք հնարավորություն են ընձեռում գնահատելու բռնության ուժգնությունը:

²⁰ Տես *И. Н. Арцибасов*. Право в период вооруженных конфликтов, с. 46:

²¹ «Ամփիճելի է, որ զինված հակամարտությունը միջազգային է, եթե այն տեղի է ունենում մեկ կամ մի քանի պետությունների միջև: Բացի այդ, պետության տարածքում սկսվող ներքին զինված հակամարտության դեպքում այն կարող է դառնալ միջազգային (կամ, կախված հանգամանքներից, կարող է ըստ իր բնույթի լինել միջազգային՝ միևնույն ժամանակ մնալով ներքին զինված հակամարտություն), եթե 1) այդ հակամարտությանը միջամտում է ուրիշ պետություն՝ օգտագործելով իր զորքը, կամ էլ 2) ներքին զինված հակամարտության որոշ մասնակիցներ գործում են այդ մյուս պետության անունից» (տես «Judgment (Appeals Chamber)». Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-A. ICTY, 15 July 1999, Para 84):

²² Տես, օրինակ, «Международное право», учебник. Отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. М., 1995, сс. 348–349:

իրավունքի համակարգը դեռ մեծապես կողմնորոշված է դեպի միջազգային հարաբերությունները միջպետական մակարդակով:

Մեր կարծիքով՝ ժամանակակից միջազգային իրողությունները հանգեցրել են նոր տեսակի՝ խառը զինված հակամարտությունների առաջացմանը: «Ներքին և միջազգայնացված զինված հակամարտությունների թվի աճման համեմատ ավելի ու ավելի հաճախ է գիտակցվում, որ դժվար թե հնարավոր է հակամարտությունները խստիվ կերպով բաժանել ներքին և միջազգային հակամարտությունների, եթե դա ընդհանրապես երբևէ հնարավոր է եղել»²³: Նման հակամարտությունն ունի ինչպես միջազգային, այնպես էլ ոչ միջազգային զինված հակամարտության (այսինքն՝ ներքին զինված հակամարտության) հատկանիշներ: Որպես կանոն, խառը զինված հակամարտություն ծագում է այնպիսի պետության սահմանամերձ շրջանում, որում հոծ բնակվում են ազգային փոքրամասնություններ²⁴:

Բոլոր զինված հակամարտություններն էլ իրենց ծագումնաբանությամբ, զարգացման ընթացքով ու ձևերով եզակի են: Այդ իսկ պատճառով դրանց գիտական ուսումնասիրությունը պահանջում է յուրաքանչյուր դեպքի առանձին քննարկում: Ջինված հակամարտության բնույթի որոշման համար անհրաժեշտ է այն ուսումնասիրել փուլ առ փուլ և դիտել որպես մեկ ամբողջական գործընթաց, որն ունի տարբեր, սակայն փոխկապված կողմեր՝ պատմական (ծագումնաբանական), պատճառահետևանքային և կառուցվածքագործառական²⁵:

Եվ այսպես. զինված հակամարտության բնույթը՝ որպես իրավական կարգախումբ (կատեգորիա), գործնականում դժվար է որոշարկել: Ոչ բոլոր հակամարտություններն էլ հնարավոր հստակ կերպով դասակարգել ըստ միջազգային մարդասիրական իրավունքում ընդունված չափանիշների: ՌՒՍտի, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է քննարկել այդ կարգախմբերի թվի մեծացման կամ դրանց հարմարեցման հարցը, որպեսզի ոչ մի հակամարտային իրավիճակ չհայտնվի իրավական վակուումում:

²³ Stu A. MacDonal. The year in review. «Yearbook of International Law», Vol. 1, 1998, P. 121:

²⁴ Տես Գ. Մ. Григорян. Расследование преступлений, совершаемых военнослужащими Вооруженных сил Республики Армения в районах вооруженного конфликта. Диссертация кандидата юридических наук. М., 2009, с. 19:

²⁵ Stu A. Я. Анцупов, С. В. Баклановский. Конфликтология в схемах и комментариях. М., 2009, сс. 49–51:

ТОЛКОВАНИЕ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ
В МЕЖДУНАРОДНОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПРАКТИКЕ
И ПОДХОДЫ К ИХ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ

*Г. М. ГРИГОРЯН, полковник юстиции, кандидат юридических наук, докторант
кафедры криминалистики Военного Университета МО РФ*

РЕЗЮМЕ

Согласно Женевским конвенциям о защите жертв войны от 12 августа 1949 г. и Дополнительным протоколам (1977) I и II к ним, к понятию «международный вооруженный конфликт» относятся: а) объявленная война или иной вооруженный конфликт, возникающий между двумя или несколькими государствами, даже если одна из сторон не признает состояния войны, б) оккупация всей или части территории государства, даже если она не встречает никакого вооруженного сопротивления, в) вооруженные конфликты, в которых народы ведут борьбу против колониального господства и иностранной оккупации и против расистских режимов – в осуществление своего права на самоопределение.

«Немеждународным вооруженным конфликтом» считаются вооруженные конфликты, происходящие на территории какого-либо государства между его вооруженными силами и антиправительственными вооруженными силами или другими организованными вооруженными группами, которые, находясь под ответственным командованием, осуществляют такой контроль над частью его территории, что позволяет им вести непрерывные и согласованные военные действия. К данному понятию не относятся случаи нарушения внутреннего порядка и возникновения внутренней напряженности, такие, как беспорядки, отдельные и спорадические акты насилия и т. п.

В то же время определения, приведенные в Женевских конвенциях и Дополнительных протоколах, дают повод для различных толкований, поскольку использованные в них термины и понятия сами не имеют четких дефиниций.

Так, одни авторы считают, что для правовой оценки (классификации) вооруженного конфликта существенны его длительность, интенсивность, уровень напряженности, число жертв, политические цели противоборствующих сторон и другие факторы, между тем как иные авторы подобные параметры не считают определяющими.

Немеждународный вооруженный конфликт может стать международным, если в него на стороне антиправительственных сил вмешается третье государство, причем необходимые для этого масштаб и характер помощи также являются предметом дискуссии.

Таким образом, характер вооруженного конфликта как правовую кате-

գործընթացը գործընթացում որոշակիորեն սահմանափակված է, քանի որ զինված կոնֆլիկտը, որն ունի բնութագրիչ առանձնահատկություններ, հարմար է որոշակիորեն սահմանափակելու և անհամապատասխան է ընդհանուր սահմանափակումներին:

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

INTERPRETATION OF ARMED CONFLICTS IN INTERNATIONAL LEGAL PRACTICE AND APPROACHES TO THEIR CONCEPTUALIZATION

*H. M. GRIGORYAN, Colonel of Justice, PhD in Law, Doctoral Student
in Criminalistics, Military University, Ministry of Defense, Russian Federation (RF)*

SUMMARY

According to the Geneva Conventions of August 12, 1949 for the Protection of War Victims and the Additional Protocols (1977) I and II thereto, the concept of “international armed conflict” includes: a) all cases of a declared war or any other armed conflict which may arise between two or more states, even if one of the parties does not recognize the state of war; b) all cases of partial or total occupation of the state territory, even if the said occupation meets with no armed resistance; c) armed conflicts in which peoples are fighting against colonial domination and foreign occupation and against racist regimes, in the exercise of their right to self-determination.

An armed conflict should be considered as a “non-international armed conflict” taking place in the territory of a state between its armed forces and anti-government armed forces or other organized armed groups which, under

responsible command, exercise such control over a part of its territory, allowing them to carry out sustained and concerted military operations. This concept does not include situations of internal disturbances and tensions, such as riots, isolated and sporadic acts of violence, and other acts of a similar nature.

At the same time, the wording provided in the Geneva Conventions and their Additional Protocols gives rise to different interpretations, since the used terms and concepts themselves do not have clear-cut definitions.

For example, some authors consider that for a legal assessment (classification) of an armed conflict essential are its duration, intensity, level of tension, number of victims, political goals of opposing parties, and other factors, meanwhile others do not consider such parameters to be determinant.

A non-international armed conflict may become international if a third country intervenes in it on the side of the anti-government forces, wherein the necessary scale and nature of the assistance are also subject to debate.

Thus, the nature of an armed conflict as a legal category, in practice, is difficult to determine. Most armed conflicts show indications of both international and non-international armed conflicts, i.e. they are “mixed”. So it is urgent not only to clarify the definitions, but also to complete or adapt the categories to ensure that no conflict situation is in a legal vacuum.